

Liderler Gider, Suçlar Kalır mı?

Irak'tan Gazze'ye Uluslararası Müdahalelerde Devlet Sorumluluğu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

Yavuz Kaya-Mart 2026

Öz

Bu makale, uluslararası müdahaleler ve silahlı çatışmalar sonrasında ortaya çıkan lider değişimlerinin politik ve hukuki sorumluluğu ortadan kaldırıp kaldırmadığı sorusunu incelemektedir. Çalışma, devletlerin kriz ve askeri müdahaleler sonrasında sorumluluğu bireysel liderlere yükleyerek kurumsal sorumluluğu yeniden çerçeveleme eğilimini analiz etmektedir. Araştırma, karşılaştırmalı vaka analizi yöntemi kullanarak beş önemli uluslararası müdahaleyi incelemektedir: Irak'ın 2003 yılında işgali, Vietnam savaşı, Afganistan müdahalesi, Libya operasyonu ve Gazze'deki askeri operasyonlar. Bu vakalar; müdahale gerekçeleri, uluslararası hukuk tartışmaları, sivil kayıplar ve lider değişimleri sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemler bağlamında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, askeri müdahalelerin çoğu zaman yalnızca bireysel liderlerin kararlarının sonucu olmadığını; aksine devlet kurumları, askeri bürokrasi ve uluslararası ittifakların ortak karar süreçlerinin ürünü olduğunu göstermektedir. Makalenin temel bulgusu, lider değişiminin uluslararası politikada sorumluluğu ortadan kaldırmadığı, ancak devletlerin kriz sonrası siyasi anlatıyı yeniden inşa ederek sorumluluğu bireysel aktörlere yönlendirme eğiliminde olduklarıdır. Bu durum, uluslararası hukukta hesap verebilirlik mekanizmalarının etkinliği ve devlet sorumluluğu tartışmaları açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Anahtar Kelimeler:*Devlet Sorumluluğu; Uluslararası Müdahaleler; Siyasi Hesap Verebilirlik; Devlet Sürekliliği; Uluslararası Hukuk; Liderlik ve Sorumluluk; Irak İşgali; Gazze Savaşı*

Abstract

This article examines whether leadership changes following international interventions and armed conflicts eliminate political and legal responsibility. The study analyzes the tendency of states to reframe responsibility by attributing controversial policies to individual leaders after major crises and military interventions. Using a comparative case study approach, the research investigates five significant international interventions: the 2003 invasion of Iraq, the Vietnam War, the intervention in Afghanistan, the NATO operation in Libya, and military operations in Gaza. These cases are comparatively analyzed in terms of intervention justifications, debates within international law, civilian casualties, and the political narratives that emerged following leadership changes. The findings demonstrate that military interventions are rarely the result of decisions made solely by individual leaders; rather, they emerge from complex decision-making processes involving state institutions, military bureaucracies, and international alliances. The article argues that leadership changes do not eliminate responsibility in international politics. Instead, states often reconstruct political narratives after crises, shifting responsibility toward individual actors. This dynamic raises important questions regarding accountability mechanisms in international law and the broader debate on state responsibility in contemporary international relations.

Keywords:*State Responsibility; International Interventions; Political Accountability; State Continuity; International Law; Leadership and Responsibility; Iraq War; Gaza Conflict*

Genişletilmiş zet

Bu makale, uluslararası askeri müdahaleler sonrasında lider değişimlerinin devletlerin politik ve hukuki sorumluluğunu ortadan kaldırıp kaldırmadığını incelemektedir. Çalışmanın temel iddiası, kriz dönemlerinde sorumluluğun sıklıkla bireysel liderlere yüklendiği, buna karşılık devletin kurumsal karar süreçlerinin ve uluslararası sorumluluğunun geri plana itildiğidir. Bu tartışma, Birleşmiş Milletler şartı'nın g kullanma yasağına ilişkin erevesi ile devletlerin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden doğan sorumluluğunu düzenleyen normatif yaklaşım temelinde ele alınmaktadır (United Nations, 1945; United Nations International Law Commission, 2001).

Araştırma, **karşılaştırmalı vaka analizi** yöntemiyle beş rneği incelemektedir: 2003 Irak işgali, Vietnam Savaşı, Afganistan müdahalesi, 2011 Libya operasyonu ve Gazze'de yrtlen askeri operasyonlar. Vaka seçimi  ölçüte dayanmaktadır: müdahalenin uluslararası ölçekte yüksek siyasal etki üretmesi, ciddi sivil kayıplar ve insancıl hukuk tartışmaları doğurması, ayrıca müdahale sonrasında sorumluluğun lider-merkezli bir söylemle yeniden erevelenmesidir. Bu kapsamda çalışma; resmi uluslararası belgeler, devlet raporları, soruştırma metinleri ve güvenilir akademik veri tabanlarından yararlanarak müdahale gerekçeleri, hukuki meşruiyet iddiaları, sivil zarar ve sonradan üretilen siyasal anlatılar arasındaki ilişkiyi incelemektedir (National Archives, 2019; United Nations Security Council, 2011; U.S. Senate Select Committee on Intelligence, 2004).

Irak vakası, bu makalenin merkez örneklerinden biridir. ABD ve Birleşik Krallık, işgali büyük ölçüde Irak'ın kitle imha silahları programına ilişkin tehdit anlatısıyla meşrulaştırmış; ancak sonraki resm incelemeler savaş öncesi istihbarat değerlendirmelerinde ciddi sorunlar bulunduğunu ortaya koymuştur. İşgal sonrasında Abu Ghraib'de ortaya çıkan işkence ve kötü muamele vakaları ise müdahalenin yalnızca jus ad bellum değil, aynı zamanda jus in bello bakımından da ağır tartışmalar doğurduğunu göstermiştir (U.S. Senate Select Committee on Intelligence, 2004; U.S. Senate Select Committee on Intelligence, 2008; Taguba, 2004).

Benzer biçimde Vietnam'da Pentagon Papers, savaşın siyasal ve bürokratik mimarisinin tek bir lidere indirgenemeyeceğini; My Lai ise sahadaki suların münferit sapma olarak açıklanamayacak kadar derin yapısal sorunlara işaret ettiğini göstermiştir (National Archives, 2019; Peers, 1996). Afganistan ve Irak dhil olmak üzere 11 Eylül sonrası savaşların insan ve ekonomik maliyeti üzerine yapılan çalışmalar da bu müdahalelerin uzun süreli, çok aktörlü ve kurumsal olarak sürdürülen süreçler olduğunu ortaya koymaktadır (Costs of War Project, n.d.; Brown University, 2021). Libya'da ise BM Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı sivillerin korunmasına dayalı bir yetkilendirme üretmiş, fakat sonraki tartışmalar bu yetkinin fiilen rejim değişikliği yönünde genişletildiği iddiası etrafında şekillenmiştir (United Nations Security Council, 2011). Gazze rneğinde ise ayırım, orantılılık ve toplu cezalandırma yasağı gibi uluslararası insancıl hukuk ilkeleri etrafında yoğunlaşan tartışmalar, yalnızca liderlik tercihlerinin değil devlet pratiğinin ve kurumsal askeri karar süreçlerinin de sorgulanmasına yol açmıştır (ICRC, 2005; ICRC, 2025; OHCHR, 2024a; OHCHR, 2024b).

Makalenin temel bulgusu şudur: lider değişimi, uluslararası politikada sorumluluğu ortadan kaldırmaz; daha çok sorumluluğun anlatısal olarak yeniden dağıtılmasına hizmet eder. Devletler, tartışmalı müdahaleleri eski liderlerin “hatası”, “yanlış istihbarat”, “olağanüstü güvenlik koşulları” ya da “kaçınılmaz askeri zorunluluk” söylemleriyle yeniden çerçeveleyerek kurumsal sürekliliği görünmez kılma eğilimindedir. Oysa uluslararası hukuk bakımından esas sorun, yalnızca bir liderin niyeti değil, devlet eyleminin niteliği ve bu eylemi mümkün kılan kurumsal yapıların sürekliliğidir (United Nations, 1945; United Nations International Law Commission, 2001). Bu nedenle çalışma, hesap verebilirlik

tartışmalarının lider-merkezli siyasal söylemin ötesine geçmesi ve devlet sorumluluğunu kurumsal düzeyde ele alması gerektiğini savunmaktadır.

1. Giriş

Uluslararası siyasette askeri müdahaleler çoğu zaman belirli liderlerin kararlarıyla özdeşleştirilir. Ancak bu müdahalelerin sonuçları ortaya çıktığında ve siyasi liderlik değiştiğinde, sorumluluğun nasıl dağıtılacağı önemli bir tartışma konusu hâline gelir. Modern uluslararası sistemde devletlerin askeri müdahaleler sonrasında ortaya çıkan siyasi ve hukuki sorumluluğu çoğu zaman bireysel liderlere atfedilerek yeniden çerçevelenmektedir. Bu durum özellikle büyük ölçekli askeri müdahaleler ve savaşlar sonrasında dikkat çekici bir örüntü oluşturmaktadır. Irak'ın 2003 yılında işgali, Vietnam savaşı, Afganistan müdahalesi, Libya operasyonu ve Gazze'deki askeri operasyonlar gibi vakalar, askeri müdahalelerin yalnızca bireysel liderlerin kararlarıyla açıklanamayacağını göstermektedir (Brown University, 2021; United Nations International Law Commission, 2001).

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında devletlerin eylemlerinin sürekliliği temel bir ilkedir. Bir devletin hükümetinin veya siyasi liderliğinin değişmesi, o devletin uluslararası sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Uluslararası hukukun temel belgelerinden biri olan Birleşmiş Milletler Şartı, güç kullanımına ilişkin sınırları açık biçimde tanımlamakta ve devletlerin uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağına uymasını öngörmektedir (United Nations, 1945). Buna ek olarak, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından geliştirilen “Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiillerden Doğan Sorumluluğu” ilkesi, devlet eylemlerinin bireysel hükümetlerden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (United Nations International Law Commission, 2001).

Buna rağmen uluslararası siyasette sıklıkla gözlemlenen bir olgu, tartışmalı askeri müdahalelerin ardından sorumluluğun bireysel liderlere yüklenmesidir. Bu durum siyaset bilimi literatüründe sıklıkla “sorumluluğun kişiselleştirilmesi” veya “siyasi günah keçisi” mekanizması olarak tanımlanmaktadır. Kriz sonrasında siyasi liderlerin görevden ayrılması veya yönetim değişiklikleri, devlet politikalarının geçmişteki karar vericilere atfedilmesine imkân tanımaktadır. Böylece devletlerin kurumsal sorumluluğu arka planda kalırken politik anlatı yeniden inşa edilmektedir (National Archives, 2019).

Bu bağlamda Irak savaşı önemli bir örnek oluşturmaktadır. ABD ve Birleşik Krallık tarafından yürütülen 2003 Irak işgali, büyük ölçüde Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiasıyla gerekçelendirilmiştir. Ancak savaş sonrasında yapılan resmi soruşturmalar, savaş öncesi istihbarat değerlendirmelerinde ciddi hatalar bulunduğunu ortaya koymuştur (U.S. Senate Select Committee on Intelligence, 2004). İşgal sırasında ortaya çıkan Abu Ghraib işkence skandalı ise uluslararası insancıl hukuk açısından önemli tartışmalara yol açmıştır (Taguba, 2004). Benzer şekilde Vietnam savaşında ortaya çıkan Pentagon Papers belgeleri, savaşın siyasi ve bürokratik karar süreçlerinin tek bir lidere indirgenemeyeceğini göstermiştir (National Archives, 2019).

Bu makale, uluslararası müdahaleler sonrasında ortaya çıkan lider değişimlerinin devletlerin politik ve hukuki sorumluluğunu ortadan kaldırıp kaldırmadığını incelemektedir. Çalışmanın temel sorusu şu şekilde formüle edilmektedir:

Uluslararası askeri müdahaleler sonrasında lider değişimleri devletlerin uluslararası sorumluluğunu ortadan kaldırmakta mıdır, yoksa yalnızca siyasi anlatının yeniden inşa edilmesine mi yol açmaktadır?

Bu soruya cevap verebilmek amacıyla çalışma, karşılaştırmalı vaka analizi yöntemini kullanarak beş önemli uluslararası müdahaleyi incelemektedir: Irak işgali, Vietnam savaşı, Afganistan müdahalesi, Libya operasyonu ve Gazze'deki askeri operasyonlar. Bu vakalar; müdahale gerekçeleri, uluslararası hukuk tartışmaları, sivil kayıplar ve lider değişimleri sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemler bağlamında analiz edilmektedir.

Makalenin temel argümanı, askeri müdahalelerin çoğu zaman yalnızca bireysel liderlerin kararlarının sonucu olmadığıdır. Aksine bu müdahaleler devlet kurumları, askeri bürokrasi, uluslararası ittifaklar ve siyasi karar alma mekanizmalarının ortak süreçlerinin ürünüdür. Bu nedenle lider değişimleri politik sorumluluğu ortadan kaldırmamakta; yalnızca devletlerin kriz sonrası siyasi anlatıyı yeniden yapılandırmasına imkân tanımaktadır.

2. Literatür Taraması

Uluslararası müdahaleler, savaşlar ve devlet sorumluluğu üzerine literatür geniş olmakla birlikte, bu literatür çoğunlukla üç ayrı hatta ilerlemektedir: birinci hat, **uluslararası hukukta devlet sorumluluğu ve güç kullanma yasağı**; ikinci hat, **küresel yönetişimde hesap verebilirlik**; üçüncü hat ise **siyasal sistemlerde suçun, kusurun ve sorumluluğun dağıtılması ya da ötelenmesi** meselesidir. Buna karşılık, lider değişiminden sonra tartışmalı müdahalelerin nasıl yeniden anlatıldığını, devletlerin kurumsal sorumluluğunun nasıl görünmezleştirildiğini ve bunun uluslararası hukuk ile siyasal meşruiyet üzerindeki etkilerini birlikte ele alan karşılaştırmalı çalışmalar daha sınırlıdır. Bu makale tam da bu boşluğa yerleşmektedir.

Uluslararası hukuk literatürünün temel dayanak noktası, devletin uluslararası hukuka aykırı fiilinden doğan sorumluluğun hükümet değişikliğinden bağımsız olduğu yönündeki ilkedir. Birleşmiş Milletler Şartı, kuvvet kullanma yasağını uluslararası düzenin merkezine yerleştirirken, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2001 tarihli Devlet Sorumluluğu Taslak Maddeleri her uluslararası hukuka aykırı devlet fiilinin uluslararası sorumluluk doğurduğunu açıkça belirtmektedir (United Nations, 1945; United Nations International Law Commission [ILC], 2001). Aynı metin, devlet organlarının eylemlerinin devlete atfedileceğini, iç hukukun aksini söylemesinin uluslararası sorumluluğu ortadan kaldırmayacağını ve sorumluluğun ihlalin sona erdirilmesi ile tam onarım yükümlülüğünü doğurduğunu düzenlemektedir (ILC, 2001). Crawford'un değerlendirmesi, bu çerçevenin yalnızca teknik bir kodifikasyon olmadığını; modern devlet sorumluluğu hukukunun fiilen işleyen omurgası hâline geldiğini göstermektedir (Crawford, 2002). Paparinskis de sonraki yargısal ve yarı-yargısal kullanımın, devlet sorumluluğu rejiminin artık kenarda duran bir doktrin değil, fiilî uygulama alanı bulan merkezi bir referans çerçevesi olduğunu ortaya koymaktadır (Paparinskis, 2020). Bu nedenle literatürün ilk ortak sonucu şudur: liderler değişebilir, fakat hukuken sorumluluk devlette kalır.

Bununla birlikte, hukuki sorumluluğun normatif açıklığı siyasal hesap verebilirliğin pratik açıklığı anlamına gelmemektedir. Grant ve Keohane'a göre küresel siyasette temel sorun, "kimin kimi, hangi standartlara göre sorumlu tutacağıdır"; dolayısıyla hesap verebilirlik, yalnızca seçimli rejimlerde oy verme meselesi değil, güç kullanan aktörlerin farklı forumlar önünde gerekçe sunma zorunluluğudur (Grant & Keohane, 2005). Bu yaklaşım, devletlerin ve uluslararası aktörlerin sadece hukuken değil, siyasal ve kurumsal olarak da açıklama yükümlülüğü altında değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Fariss'in çalışması ise hesap verebilirlik standartlarının zaman içinde değiştiğini ve devletlerin hak ihlallerine ilişkin görünürlüğünün, denetim mekanizmalarının gelişmesiyle birlikte arttığını göstermektedir (Fariss, 2018). Reed, savaş bağlamında klasik fail-merkezli hesap verebilirliğin çoğu zaman yetersiz kaldığını; özellikle karmaşık ve çok katmanlı şiddet pratiklerinde "imputed

accountability” benzeri daha geniş sorumluluk çerçevelerine ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmektedir (Reed, 2023). Bu literatür, bizim makalemiz açısından kritik bir kapı açmaktadır: hukukten devlete ait olan sorumluluğun, siyasal ve kurumsal düzeyde kimlere nasıl dağıtıldığı ayrıca incelenmelidir.

Siyaset bilimi literatürü ise bu noktada **blame avoidance**, **blame shifting** ve daha genel anlamda “günah keçisi üretimi” mekanizmalarına odaklanmaktadır. Bach ve Wegrich, karmaşık yetki ve vekâlet yapılarında sorumluluğun açık biçimde tayin edilmesinin zorlaştığını, suçun zaman içinde farklı aktörlere doğru dağıtıldığını ve siyasetçilerin sorumluluğu başka aktörlere kaydırmayı baskın strateji olarak kullandığını göstermektedir (Bach & Wegrich, 2019). Bu bulgu her ne kadar iç politika ve kamu yönetimi bağlamında üretilmiş olsa da, savaş ve dış politika kararlarında çok daha büyük bir analitik değere sahiptir. Çünkü uluslararası müdahaleler çoğu zaman yürütme organı, parlamento, istihbarat bürokrasisi, askerî komuta zinciri, müttefik devletler ve uluslararası örgütler arasında bölünmüş karar süreçleriyle şekillenir. Böyle bir ortamda sonradan üretilen anlatı, fiilî kolektif sorumluluğu kişiselleştirmeye oldukça elverişlidir. Dolayısıyla suçun tek bir lidere yüklenmesi, çoğu kez ahlaki berraklıktan değil, kurumsal karmaşıklığın siyasal olarak araçsallaştırılmasından kaynaklanır.

Daha yeni uluslararası ilişkiler literatürü, sorumluluk meselesini yalnızca hukuki veya kurumsal değil, aynı zamanda **yapısal** ve **söylemsel** bir kategori olarak ele almaktadır. Sienknecht ve Vetterlein, dünya siyasetinde sorumluluğun “obligatory”, “structural”, “prescribed” ve “discursive” biçimlerde düşünülebileceğini ileri sürerek, sorumluluk boşluklarının yalnızca norm eksikliğinden değil, aynı zamanda anlatısal çerçevelemelerden de doğduğunu savunmaktadır (Sienknecht & Vetterlein, 2023). Bu yaklaşım, bizim vaka setimiz açısından son derece işlevseldir. Çünkü Irak, Vietnam, Afganistan, Libya ve Gazze örneklerinde asıl mesele yalnızca “ihlali kim yaptı?” sorusu değildir; aynı zamanda “ihlalin hafızası nasıl kuruldu, kim suçlandı, kim görünmez kaldı, hangi kurumsal yapı sorumluluk alanının dışına itildi?” sorularıdır. Bu nedenle makale, devlet sorumluluğunu sadece normatif bir mesele olarak değil, aynı zamanda bir **siyasi hafıza ve söylem üretimi** problemi olarak da ele almaktadır.

Mevcut literatürün bir başka sınırlılığı, savaş ve müdahale örneklerinin çoğunlukla tek-vaka mantığıyla ele alınmasıdır. Vietnam için Pentagon Papers, karar alma süreçlerinin tek bir başkana indirgenemeyecek ölçüde kurumsal ve tarihsel olduğunu göstermiştir (National Archives, 2019). 11 Eylül sonrası savaşlara ilişkin çalışmalar ise insanî maliyetin, savaşın yalnızca başlangıç kararından değil, uzun süreli kurumsal devamlılıktan kaynaklandığını vurgulamaktadır (Costs of War Project, 2021). Buna rağmen literatürde hâlâ yeterince güçlü olmayan nokta, bu tür örneklerin lider değişimi sonrası siyasal yeniden anlatımıyla birlikte karşılaştırmalı biçimde okunmasıdır. Bu eksiklik, “Bush savaşı”, “Nixon savaşı”, “Obama’nın hatası” ya da “Netanyahu’nun savaşı” gibi etiketlerin neden analitik olarak yetersiz kaldığını göstermeyi zorlaştırmaktadır.

Bu makale, söz konusu boşluğu doldurmak için üç literatür hattını birleştirmektedir: uluslararası hukukta devlet sorumluluğu, küresel siyasette hesap verebilirlik ve siyasal sistemlerde suçun dağıtılması literatürü. Çalışmanın özgün katkısı, lider değişiminin sorumluluğu ortadan kaldırmadığını; aksine, çoğu durumda sorumluluğun **kişiselleştirilmiş anlatılar** aracılığıyla yeniden paketlenmesine hizmet ettiğini göstermektir. Başka bir ifadeyle, bu makale devletlerin yalnızca savaş yapma biçimlerini değil, savaşın siyasal ve ahlaki yükünü **nasıl yeniden yazdıklarını** incelemektedir. Bu nedenle takip eden bölümde teorik çerçeve, “devlet sürekliliği”, “kurumsal sorumluluk”, “blame shifting” ve “söylemsel yeniden inşa” eksenlerinde kurulacaktır.

3. Kuramsal Çerçeve

Uluslararası müdahaleler ve savaşlar sonrasında ortaya çıkan politik sorumluluk tartışmaları, yalnızca uluslararası hukuk kurallarıyla açıklanabilecek bir mesele değildir. Devletlerin kriz sonrasında sorumluluğu nasıl yeniden çerçevelediğini anlamak için hukuki normların yanı sıra siyaset bilimi literatüründeki **kurumsal sorumluluk, suçun dağıtılması ve siyasi anlatının yeniden inşası** gibi kavramların birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmanın kuramsal çerçevesi dört temel kavrama dayanmaktadır: **devlet sürekliliği, kurumsal sorumluluk, suçun siyasallaştırılması (blame shifting) ve siyasi hafıza**.

3.1. Devlet Sürekliliği ve Uluslararası Hukuk

Uluslararası hukuk literatüründe devletin uluslararası sorumluluğu, hükümetlerin veya siyasi liderlerin değişmesinden bağımsız olarak devam eden bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın kuvvet kullanma yasağına ilişkin düzenlemeleri, uluslararası sistemde devletlerin askeri güç kullanımını sınırlandıran temel normlardan biridir (United Nations, 1945). Buna ek olarak Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından geliştirilen "Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiillerden Doğan Sorumluluğu" ilkeleri, bir devlet organının eyleminin doğrudan devlete atfedileceğini ve bu sorumluluğun hükümet değişikliklerinden etkilenmeyeceğini açık biçimde ortaya koymaktadır (United Nations International Law Commission [ILC], 2001).

Crawford'a göre devlet sorumluluğu doktrini, modern uluslararası hukuk sisteminin merkezinde yer almakta ve devletlerin uluslararası eylemlerinin bireysel liderlerin niyetlerinden bağımsız olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir (Crawford, 2002). Paparinskis de benzer biçimde devlet sorumluluğu rejiminin uluslararası hukukta giderek daha fazla uygulama alanı bulduğunu ve devletlerin uluslararası fiillerinin kolektif kurumsal yapı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Paparinskis, 2020). Bu nedenle uluslararası hukuk açısından bakıldığında, askeri müdahalelerin sorumluluğunu yalnızca bireysel liderlere atfetmek analitik açıdan yetersizdir.

3.2. Kurumsal Karar Alma Süreçleri

Askeri müdahaleler genellikle tek bir siyasi liderin kararıyla ortaya çıkan olaylar değildir. Uluslararası müdahaleler çoğu zaman yürütme organı, parlamento, askeri bürokrasi, istihbarat kurumları ve uluslararası ittifakların ortak karar süreçlerinin sonucudur. Bu nedenle savaş kararlarının yalnızca bireysel liderlere indirgenmesi, karar alma süreçlerinin kurumsal doğasını göz ardı etmektedir.

Grant ve Keohane, küresel siyasette hesap verebilirliğin yalnızca seçimli siyasi liderlere indirgenemeyeceğini, güç kullanan tüm kurumsal aktörlerin farklı mekanizmalar aracılığıyla sorumlu tutulması gerektiğini savunmaktadır (Grant & Keohane, 2005). Bu yaklaşım, askeri müdahalelerin yalnızca liderlik düzeyinde değil, devletin kurumsal yapısı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu bağlamda askeri müdahalelerin sorumluluğu üç düzeyde ele alınabilir:

1. siyasi liderlik
2. devlet kurumları ve bürokrasi
3. uluslararası ittifak yapıları

Dolayısıyla savaş ve müdahale kararlarının sorumluluğunu yalnızca bireysel aktörlere indirgemek, karar süreçlerinin kolektif doğasını görünmez hâle getirebilir.

3.3. Suçun Dağıtılması ve Blame Shifting

Siyaset bilimi literatüründe hükümetlerin krizler sonrasında sorumluluğu farklı aktörlere yönlendirme eğilimi **blame avoidance** veya **blame shifting** kavramlarıyla açıklanmaktadır. Bach ve Wegrich'e göre karmaşık kurumsal yapılarda sorumluluğun açık biçimde belirlenmesi zorlaştıkça siyasetçiler suçun farklı aktörlere doğru dağıtılmasını stratejik bir araç olarak kullanabilmektedir (Bach & Wegrich, 2019).

Bu mekanizma özellikle dış politika ve savaş kararlarında belirgin biçimde görülmektedir. Askeri müdahaleler sonrasında ortaya çıkan siyasi krizler, kamuoyunda belirli liderlerin politikaları olarak çerçevelenebilmekte ve böylece devletlerin kurumsal rolü arka planda kalabilmektedir. Bu durum yalnızca iç siyasette değil, uluslararası politikada da önemli sonuçlar doğurmaktadır.

3.4. Siyasi Hafıza ve Anlatının Yeniden İnşası

Uluslararası müdahaleler sonrasında ortaya çıkan bir diğer önemli süreç, siyasi hafızanın yeniden inşa edilmesidir. Devletler krizlerin ardından geçmiş olayları yeniden yorumlayarak siyasi anlatıyı değiştirebilmektedir. Bu süreç, belirli liderlerin politikalarının eleştirilmesi veya geçmiş yönetimlerin hatalarının vurgulanması yoluyla gerçekleşebilir.

Sienknecht ve Vetterlein, uluslararası siyasette sorumluluğun yalnızca hukuki bir kategori olmadığını, aynı zamanda söylemsel bir yapı olduğunu ileri sürmektedir (Sienknecht & Vetterlein, 2023). Buna göre devletler yalnızca fiili eylemleriyle değil, bu eylemleri nasıl anlattıklarıyla da uluslararası politikada sorumluluk üretmektedir.

Bu yaklaşım, askeri müdahaleler sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemlerin neden çoğu zaman bireysel liderlere odaklandığını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Lider değişimleri, devletlerin geçmiş politikaları yeni bir anlatı çerçevesinde yeniden değerlendirmesine imkân tanıyabilir.

3.5. Analitik Model

Bu makale, yukarıda tartışılan kavramları bir araya getirerek şu analitik modeli önermektedir:

1. askeri müdahale kararı kurumsal süreçlerde ortaya çıkar
2. müdahale uluslararası hukuk tartışmalarına yol açar
3. kriz sonrasında lider değişimi gerçekleşebilir
4. siyasi anlatı sorumluluğu bireysel aktörlere yönlendirebilir

Bu model, uluslararası müdahalelerin yalnızca hukuki veya askeri olaylar olmadığını; aynı zamanda siyasi anlatı ve kurumsal sorumluluk süreçleriyle şekillenen çok katmanlı bir fenomen olduğunu göstermektedir.

4. Metodoloji

Bu çalışma, uluslararası askeri müdahaleler sonrasında ortaya çıkan lider değişimlerinin devletlerin politik ve hukuki sorumluluğu üzerindeki etkisini incelemek amacıyla **karşılaştırmalı vaka analizi** yöntemini kullanmaktadır. Karşılaştırmalı vaka çalışmaları, karmaşık siyasi ve hukuki süreçlerin farklı örnekler üzerinden analiz edilmesini sağlayarak uluslararası ilişkiler literatüründe yaygın olarak kullanılan bir araştırma tasarımıdır (George & Bennett, 2005). Bu yöntem özellikle savaş, kriz ve uluslararası müdahale gibi çok boyutlu olayların neden–sonuç ilişkilerini anlamak için etkili bir analitik çerçeve sunmaktadır.

4.1. Araştırma Tasarımı

Araştırma, **nitel karşılaştırmalı analiz (qualitative comparative analysis)** yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, farklı tarihsel vakalar arasında benzerlik ve farklılıkları inceleyerek belirli bir olgunun genel özelliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Ragin, 2014). Bu çalışmada ele alınan vakalar, uluslararası müdahalelerin ardından ortaya çıkan siyasi söylemler ve lider değişimleri bağlamında analiz edilmiştir.

Çalışmanın temel varsayımı, askeri müdahalelerin yalnızca bireysel liderlerin kararlarının sonucu olmadığı; aksine devlet kurumları, askeri bürokrasi ve uluslararası ittifakların ortak karar süreçlerinin ürünü olduğudur. Bu nedenle analiz yalnızca liderlik düzeyinde değil, **kurumsal ve uluslararası bağlamda** yürütülmektedir.

4.2. Vaka Seçimi

Araştırma kapsamında beş önemli uluslararası müdahale incelenmiştir:

1. Irak işgali (2003)
2. Vietnam savaşı
3. Afganistan müdahalesi (2001–2021)
4. Libya müdahalesi (2011)
5. Gazze'deki askeri operasyonlar

Bu vakalar üç temel kriter doğrultusunda seçilmiştir:

Birinci kriter, müdahalenin uluslararası ölçekte yüksek siyasi ve jeopolitik etki üretmiş olmasıdır. Bu tür müdahaleler küresel güvenlik düzeni ve uluslararası hukuk tartışmaları açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır.

İkinci kriter, müdahalenin ciddi insani sonuçlar ve uluslararası hukuk tartışmaları doğurmuş olmasıdır. Sivil kayıplar, insancıl hukuk ihlalleri ve savaş suçlarına ilişkin iddialar bu vakalarda geniş çaplı akademik ve politik tartışmalara yol açmıştır (Brown University, 2021).

Üçüncü kriter, müdahale sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemlerin sorumluluğu bireysel liderlere yönlendirme eğilimi göstermesidir. Bu durum, devletlerin kurumsal sorumluluğunun siyasi anlatı içerisinde nasıl yeniden çerçevelendiğini incelemek açısından önemli bir analitik fırsat sunmaktadır.

4.3. Veri Kaynakları

Araştırma çoklu veri kaynaklarına dayanmaktadır. Kullanılan başlıca veri kaynakları şunlardır:

- uluslararası hukuk belgeleri
- Birleşmiş Milletler raporları
- resmi devlet soruşturma raporları
- akademik çalışmalar
- uluslararası kuruluşların veri tabanları

Özellikle savaşların insani maliyetine ilişkin veriler, Brown Üniversitesi Watson Enstitüsü tarafından yürütülen **Costs of War Project** gibi kapsamlı veri tabanlarından elde edilmiştir (Brown University, 2021). Bunun yanı sıra Pentagon Papers gibi tarihi belgeler, savaş kararlarının kurumsal doğasını anlamak açısından önemli birincil kaynaklar sunmaktadır (National Archives, 2019).

4.4. Analiz Yöntemi

Araştırmada kullanılan analiz yöntemi üç aşamadan oluşmaktadır:

Birinci aşama, her vakanın tarihsel ve politik bağlamının incelenmesidir. Bu aşamada müdahalenin gerekçeleri, karar alma süreçleri ve uluslararası hukuk tartışmaları analiz edilmiştir.

İkinci aşama, müdahale sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemlerin değerlendirilmesidir. Bu aşamada lider değişimleri sonrasında devletlerin geçmiş politikaları nasıl yeniden çerçevelediği incelenmiştir.

Üçüncü aşama, vakalar arasında karşılaştırmalı analiz yapılmasıdır. Bu aşamada müdahale gerekçeleri, uluslararası hukuk tartışmaları ve siyasi anlatılar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur.

Bu çok katmanlı analiz yöntemi, askeri müdahalelerin yalnızca hukuki veya askeri olaylar olmadığını; aynı zamanda siyasi söylem ve kurumsal sorumluluk süreçleriyle şekillenen karmaşık bir fenomen olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

5. Vaka Analizleri

Tablo 1. Seçilmiş Vakaların Uluslararası Hukuk ve Siyasi Sorumluluk Açısından Karşılaştırmalı Özeti

Vaka	Müdahale Yılı	Resmi Gerekçe	Uluslararası Hukuk Tartışması	Tahmini Sivil Kayıplar	Lider Değişimi	Sorumluluk Anlatısı
Irak	2003	Kitle imha silahları	BM Şartı Madde 2/4 ihlali tartışması	~200.000+	Bush sonrası Obama	“İstihbarat hatası”
Vietnam	1965	Komünizm yayılmasını durdurma	Güç kullanımı meşruiyeti tartışması	~2 milyon	Johnson sonrası Nixon	“Soğuk Savaş zorunluluğu”
Afganistan	2001	11 Eylül saldırıları	Meşru müdafaa geniş yorumu	~170.000	Bush–Obama–Trump	“Terörle mücadele”
Libya	2011	Sivilleri koruma (R2P)	Yetki aşımı tartışması	~30.000+	Obama sonrası Trump	“Rejim çöküşü yan etkisi”
Gazze	2023–	Güvenlik operasyonu	Orantılılık ve ayırım ilkesi tartışması	on binlerce sivil	Netanyahu tartışması	“Meşru müdafaa söylemi”

5.1. Vaka Analizi II- Irak İşgali (2003): Kitle İmha Silahları Söylemi ve Devlet Sorumluluğu

2003 yılında ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Irak işgali, modern uluslararası siyasetin en tartışmalı askeri müdahalelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Müdahale, büyük ölçüde Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve bu silahların uluslararası güvenlik için ciddi bir tehdit oluşturduğu iddiasıyla meşrulaştırılmıştır. ABD ve Birleşik Krallık yönetimleri, Irak'ın kimyasal, biyolojik ve potansiyel nükleer silah programlarına sahip olduğunu savunmuş ve bu gerekçeyi askeri müdahalenin temel dayanağı olarak sunmuştur (U.S. Senate Select Committee on Intelligence, 2004).

Ancak savaş sonrasında yürütülen kapsamlı incelemeler, Irak'ta aktif bir kitle imha silahı programı bulunmadığını ortaya koymuştur. ABD Senatosu İstihbarat Komitesi tarafından hazırlanan rapor, savaş öncesi istihbarat değerlendirmelerinde ciddi hatalar ve abartılı tehdit algıları bulunduğunu göstermiştir (U.S. Senate Select Committee on Intelligence, 2004). Benzer şekilde Birleşik Krallık'ta hazırlanan Chilcot Raporu da savaş kararının eksik ve hatalı istihbarat değerlendirmelerine dayandığını vurgulamıştır (Chilcot Inquiry, 2016).

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında Irak işgali, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin açık bir askeri müdahale yetkisi vermemesi nedeniyle yoğun tartışmalara yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2(4). maddesi, devletlerin uluslararası ilişkilerde güç kullanmasını veya güç kullanma tehdidinde bulunmasını yasaklamaktadır (United Nations, 1945). Irak müdahalesi için Güvenlik Konseyi tarafından açık bir yetkilendirme kararı alınmamış olması, müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu konusunda ciddi tartışmalar doğurmuştur (Crawford, 2002).

Irak savaşının insani maliyeti de önemli ölçüde tartışma yaratmıştır. Brown Üniversitesi Watson Enstitüsü tarafından yürütülen Costs of War Project'e göre Irak savaşında doğrudan ve dolaylı savaş bağlantılı ölümler yüz binlerce kişiye ulaşmıştır. Çeşitli akademik tahminlere göre Irak savaşında sivil ölümlerinin sayısı 200.000 ile 500.000 arasında değişmektedir (Brown University, 2021). Aynı dönemde yaklaşık 4.500 ABD askeri hayatını kaybetmiş ve savaşın ekonomik maliyetinin birkaç trilyon dolara ulaştığı hesaplanmıştır (Brown University, 2021).

Savaş sırasında ortaya çıkan en önemli skandallardan biri, Abu Ghraib hapishanesinde yaşanan işkence ve kötü muamele vakalarıdır. ABD askeri personelinin Iraklı tutuklulara yönelik işkence ve insanlık dışı muamele uyguladığını gösteren fotoğrafların kamuoyuna yansması, uluslararası insancıl hukuk açısından ciddi bir kriz yaratmıştır. ABD ordusu tarafından hazırlanan Taguba Raporu, tutukluların sistematik biçimde kötü muameleye maruz kaldığını doğrulamıştır (Taguba, 2004). Bu olay, Cenevre Sözleşmeleri kapsamında savaş esirlerinin ve tutukluların korunmasına ilişkin yükümlülüklerin ihlal edildiği yönünde geniş çaplı tartışmalara yol açmıştır (ICRC, 2005).

Irak işgalinin uzun vadeli sonuçları yalnızca insani kayıplarla sınırlı kalmamıştır. Devlet yapısının çökmesi, güvenlik kurumlarının dağılması ve mezhepsel gerilimlerin derinleşmesi Irak'ta ciddi bir istikrarsızlık ortamı yaratmıştır. Bu süreç, radikal silahlı örgütlerin ortaya çıkmasına ve güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Irak El-Kaidesi'nin zamanla dönüşerek Irak ve Suriye İslam Devleti'ne (İŞİD) evrilmesi, savaş sonrası oluşan güvenlik boşluğunun önemli sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Gerges, 2016).

Irak örneği, askeri müdahalelerin yalnızca belirli liderlerin kararlarıyla açıklanamayacağını göstermektedir. Müdahale kararları, yürütme organı, istihbarat kurumları, askeri bürokrasi ve uluslararası ittifakların dahil olduğu karmaşık karar alma süreçlerinin sonucudur. Buna rağmen savaş

sonrası siyasi söylemler çoğu zaman sorumluluğu belirli liderlere indirgemekte ve devletlerin kurumsal rolünü geri plana itmektedir. Bu durum, uluslararası müdahalelerde sorumluluğun nasıl yeniden çerçevelendiğine dair önemli bir örnek sunmaktadır.

5.2. Vaka Analizi II- Vietnam Savaşı: Kurumsal Savaş Kararları ve Sorumluluğun Siyasallaştırılması

Vietnam Savaşı, Soğuk Savaş döneminin en uzun ve en yıkıcı askeri çatışmalarından biri olarak uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. ABD'nin Vietnam'daki askeri varlığı başlangıçta sınırlı danışmanlık desteği şeklinde başlamış, ancak 1960'ların ortalarından itibaren geniş çaplı bir askeri müdahaleye dönüşmüştür. ABD yönetimi müdahaleyi büyük ölçüde **komünizmin yayılmasını önleme stratejisi** çerçevesinde gerekçelendirmiştir (Logevall, 2012).

Savaşın insani maliyeti son derece yüksek olmuştur. Çeşitli akademik tahminlere göre Vietnam Savaşı sırasında yaklaşık **3 milyon Vietnamlı sivil ve asker hayatını kaybetmiştir**. ABD tarafında ise yaklaşık **58.000 asker yaşamını yitirmiştir** (Appy, 2015). Buna ek olarak savaş milyonlarca insanın yerinden edilmesine ve Vietnam'da geniş çaplı altyapı yıkımına yol açmıştır.

Vietnam savaşında uluslararası hukuk ve insan hakları açısından en çok tartışılan olaylardan biri **My Lai katliamıdır**. 1968 yılında ABD askerleri tarafından gerçekleştirilen bu olayda yüzlerce sivil Vietnamlı öldürülmüştür. Olayın ortaya çıkması uluslararası kamuoyunda büyük tepki yaratmış ve savaşın meşruiyeti ciddi biçimde sorgulanmıştır (Peers, 1996). My Lai katliamı, sivillerin korunmasına ilişkin uluslararası insancıl hukuk kurallarının ihlal edildiğine dair önemli bir örnek olarak literatürde geniş yer bulmuştur.

Vietnam Savaşı sırasında kullanılan askeri yöntemlerden biri de geniş çaplı kimyasal defoliantların kullanılmasıdır. ABD ordusu tarafından kullanılan **Agent Orange** gibi kimyasal maddeler, orman örtüsünü yok etmeyi amaçlayan bir askeri stratejinin parçası olarak uygulanmıştır. Ancak bu kimyasalların uzun vadeli sağlık ve çevresel etkileri ciddi tartışmalara yol açmıştır. Araştırmalar, Agent Orange maruziyetinin kanser ve doğum kusurları gibi sağlık sorunlarıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir (Stellman et al., 2003).

Vietnam savaşının siyasi boyutunu şekillendiren en önemli gelişmelerden biri **Pentagon Papers** olarak bilinen gizli belgelerin kamuoyuna sızdırılmasıdır. Bu belgeler, ABD hükümetinin savaşın ilerleyişi ve gerçek durumu hakkında kamuoyuna verdiği bilgiler ile iç değerlendirmeleri arasında önemli farklar bulunduğunu ortaya koymuştur (National Archives, 2019). Pentagon Papers, savaş kararlarının yalnızca tek bir siyasi liderin tercihi olmadığını, aksine çok katmanlı bir kurumsal karar sürecinin ürünü olduğunu göstermiştir.

Vietnam Savaşı sonrasında ABD iç siyasetinde sorumluluk tartışmaları büyük ölçüde belirli liderler etrafında şekillenmiştir. Ancak tarihsel analizler, savaş kararlarının farklı yönetimler ve kurumsal aktörler tarafından sürdürülen uzun vadeli bir politika sürecinin sonucu olduğunu ortaya koymaktadır (Logevall, 2012). Bu nedenle Vietnam örneği, askeri müdahalelerin sorumluluğunun yalnızca bireysel liderlere indirgenmesinin analitik açıdan yetersiz olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda Vietnam Savaşı, uluslararası müdahalelerin ardından ortaya çıkan siyasi anlatının nasıl yeniden şekillendirildiğini gösteren önemli bir vaka sunmaktadır. Lider değişimleri savaşın politik

anlatısını değiştirmiş olsa da, devletlerin kurumsal sorumluluğu tartişması literatürde varlığını sürdürmektedir.

5.3. Vaka Analizi III-Afganistan Müdahalesi (2001–2021): Terörle Mücadele, Uzun Süreli Savaş ve Uluslararası Hukuk Tartışmaları

Afganistan müdahalesi, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından başlatılan ve yirmi yıl süren en uzun askeri operasyonlardan biri olarak modern uluslararası siyasette önemli bir yer tutmaktadır. ABD öncülüğünde başlatılan operasyonun temel gerekçesi, saldırıların sorumlusu olarak görülen El-Kaide örgütünü hedef almak ve Afganistan'daki Taliban yönetimini devirmektir (Rashid, 2008). Müdahale kısa sürede NATO müttefiklerinin de katıldığı geniş çaplı bir askeri operasyon hâline gelmiştir.

Savaşın insani maliyeti oldukça yüksek olmuştur. Brown Üniversitesi Watson Enstitüsü tarafından yürütölen Costs of War Project'e göre Afganistan savaşında doğrudan ve dolaylı savaş bağlantılı ölümler yaklaşık **240.000 kişi** civarındadır. Bu sayı içerisinde siviller, Afgan güvenlik güçleri, Taliban militanları ve yabancı askerler yer almaktadır (Brown University, 2021). Savaş ayrıca milyonlarca insanın yerinden edilmesine ve Afganistan'da ciddi ekonomik ve sosyal yıkıma yol açmıştır.

Afganistan müdahalesi sırasında uluslararası hukuk açısından en çok tartışılan konulardan biri **gözaltı ve sorgulama programları** olmuştur. ABD'nin terörle mücadele kapsamında yürüttüğü bazı gizli gözaltı merkezleri ve sorgulama yöntemleri, işkence ve insanlık dışı muamele iddialarını gündeme getirmiştir. ABD Senatosu tarafından hazırlanan rapor, CIA tarafından yürütölen sorgulama programlarında uluslararası hukuk açısından tartışmalı yöntemlerin kullanıldığını ortaya koymuştur (U.S. Senate Select Committee on Intelligence, 2014).

Bu uygulamalar uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku açısından geniş çaplı tartışmalar doğurmuştur. Cenevre Sözleşmeleri, savaş esirlerinin ve gözaltına alınan kişilerin işkenceye veya insanlık dışı muameleye maruz bırakılmasını kesin biçimde yasaklamaktadır (ICRC, 2005). Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşmesi de devletlerin işkenceyi hiçbir koşul altında meşru gösteremeyeceğini açıkça düzenlemektedir (United Nations, 1984).

Afganistan savaşında tartışmalı uygulamalardan biri de **insansız hava aracı (drone) saldırılarıdır**. ABD tarafından yürütölen bu operasyonlar, özellikle Pakistan ve Afganistan sınır bölgelerinde yoğun biçimde uygulanmıştır. Drone saldırılarının sivil kayıplara yol açtığına dair çeşitli raporlar yayımlanmış ve bu durum uluslararası hukuk açısından önemli tartışmalar doğurmuştur (Boyle, 2015). Uluslararası hukuk uzmanları, bu tür saldırıların özellikle **orantılılık ve ayırım ilkeleri** açısından değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Afganistan müdahalesinin uzun vadeli sonuçları da önemli tartışmalara yol açmıştır. Yirmi yıl süren askeri operasyonun ardından 2021 yılında ABD ve NATO güçlerinin Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte Taliban yeniden iktidara gelmiştir. Bu gelişme, savaşın stratejik sonuçları ve uluslararası müdahalelerin uzun vadeli etkileri konusunda geniş çaplı tartışmalar yaratmıştır (Coll, 2021).

Afganistan vakası, uluslararası müdahalelerin yalnızca askeri operasyonlar olmadığını, aynı zamanda uzun vadeli siyasi ve kurumsal süreçler olduğunu göstermektedir. Müdahale sürecinde alınan kararlar farklı yönetimler, askeri kurumlar ve uluslararası ittifaklar tarafından sürdürölmüştür. Buna rağmen savaş sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemler çoğu zaman sorumluluğu belirli liderlere indirgeme eğilimi göstermektedir.

Bu durum, uluslararası müdahalelerde sorumluluğun nasıl yeniden çerçvelendiğini gösteren önemli bir örnek sunmaktadır. Afganistan savaşı, lider değişimlerinin politik anlatıyı değiştirebilmesine rağmen devletlerin uluslararası hukuk çerçevesindeki sorumluluğunun devam ettiğini göstermektedir.

5.4. Vaka Analizi IV- Libya Müdahalesi (2011): İnsani Müdahale, Rejim Değişikliği ve Uluslararası Hukuk Tartışmaları

2011 yılında Libya’da yaşanan siyasi kriz, uluslararası toplumun askeri müdahalesiyle sonuçlanan önemli bir çatışma örneği olarak uluslararası ilişkiler literatüründe geniş biçimde tartışılmaktadır. Libya’da Muammer Kaddafi yönetimine karşı başlayan ayaklanmalar kısa sürede silahlı çatışmaya dönüşmüş ve hükümet güçleri ile muhalif gruplar arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Bu gelişmeler üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, sivillerin korunması amacıyla 1973 sayılı kararı kabul etmiş ve üye devletlere Libya’da uçuşa yasak bölge oluşturma ve sivilleri koruma yetkisi vermiştir (United Nations Security Council, 2011).

Bu karar doğrultusunda NATO öncülüğünde bir askeri operasyon başlatılmıştır. Müdahalenin resmi gerekçesi, Libya’daki sivillerin korunması ve insani felaketin önlenmesi olarak açıklanmıştır. Ancak operasyonun ilerleyen aşamalarında askeri faaliyetlerin doğrudan rejim değişikliğine yönelik sonuçlar doğurduğu yönünde tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bazı akademik çalışmalar, NATO operasyonunun fiilen Kaddafi yönetiminin devrilmesine yol açtığını ve bu durumun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararının kapsamı konusunda önemli bir tartışma yarattığını belirtmektedir (Bellamy & Williams, 2011).

Libya müdahalesinin insani maliyetine ilişkin farklı tahminler bulunmaktadır. Çeşitli araştırmalara göre 2011 yılında Libya’da yaşanan çatışmalar sırasında **binlerce sivil hayatını kaybetmiştir** ve yüz binlerce kişi yerinden edilmiştir (Human Rights Watch, 2012). Ayrıca savaş sonrasında Libya’da merkezi devlet otoritesinin zayıflaması, ülkenin farklı silahlı gruplar arasında bölünmesine ve uzun süreli bir iç savaş ortamının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Uluslararası hukuk açısından Libya müdahalesi özellikle “**sorumluluk koruma**” (**Responsibility to Protect – R2P**) doktrini bağlamında değerlendirilmiştir. Bu doktrin, devletlerin kendi vatandaşlarını kitlesel insan hakları ihlallerinden koruyamadığı durumlarda uluslararası toplumun müdahale edebileceğini savunmaktadır (Evans, 2008). Ancak Libya örneğinde askeri müdahalenin sınırlarının aşılmış olabileceği yönündeki tartışmalar, R2P doktrininin uygulanabilirliği konusunda önemli sorular doğurmuştur.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1973 sayılı kararı sivillerin korunmasına yönelik bir yetkilendirme içermesine rağmen, operasyonun sonucunda Libya’da rejim değişikliği gerçekleşmiştir. Bu durum bazı akademisyenler tarafından “**yetki aşımı**” olarak değerlendirilmiş ve uluslararası müdahalelerin sınırları konusunda yeni tartışmalar ortaya çıkarmıştır (Hehir, 2013).

Libya müdahalesinin uzun vadeli sonuçları da önemli jeopolitik etkiler doğurmuştur. Devlet otoritesinin zayıflaması, ülkede silahlı milis grupların güç kazanmasına ve siyasi istikrarsızlığın derinleşmesine yol açmıştır. Ayrıca Libya’daki güvenlik boşluğu, bölgesel terör örgütlerinin faaliyet alanlarını genişletmesine zemin hazırlamıştır (Wehrey, 2018).

Libya vakası, uluslararası müdahalelerin hukuki meşruiyeti ile siyasi sonuçları arasındaki gerilimi açık biçimde ortaya koymaktadır. Müdahale başlangıçta sivillerin korunması amacıyla meşrulaştırılmış olsa

da, operasyonun sonuçları uluslararası hukuk ve uluslararası müdahale doktrinleri açısından önemli tartışmalar yaratmıştır.

Bu durum, uluslararası müdahalelerde sorumluluğun yalnızca belirli liderlerin kararlarına indirgenemeyeceğini göstermektedir. Libya müdahalesi, uluslararası kurumlar, askeri ittifaklar ve devletlerin kolektif karar süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle müdahale sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemlerin sorumluluğu bireysel aktörlere indirilmesi, devletlerin kurumsal rolünü tam olarak yansıtmamaktadır.

5.5. Vaka Analizi V- Gazze Savaşı: Sivil Kayıplar, Uluslararası Hukuk Tartışmaları ve Hesap Verebilirlik Sorunu

Gazze’de yaşanan çatışmalar, son yıllarda uluslararası hukuk, insan hakları ve savaş hukuku açısından en yoğun tartışılan krizlerden biri hâline gelmiştir. 2023 yılında başlayan ve geniş çaplı askeri operasyonlara dönüşen çatışmalar, özellikle sivil kayıpların büyüklüğü ve insani altyapının tahrip edilmesi nedeniyle uluslararası kamuoyunda ciddi tartışmalar yaratmıştır. Birleşmiş Milletler ve çeşitli uluslararası insan hakları kuruluşları tarafından yayımlanan raporlar, çatışmaların özellikle siviller üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [OCHA], 2024).

Birleşmiş Milletler verilerine göre Gazze’deki çatışmalar sırasında **on binlerce insan hayatını kaybetmiş**, yüz binlerce kişi ise yerinden edilmiştir. Bu ölümler arasında önemli sayıda **kadın ve çocuk** bulunduğu rapor edilmiştir (OCHA, 2024). Dünya Sağlık Örgütü de sağlık altyapısının ciddi biçimde zarar gördüğünü ve çok sayıda sağlık çalışanının hayatını kaybettiğini bildirmiştir (World Health Organization, 2024). Benzer şekilde uluslararası gazeteci örgütleri de çatışmalar sırasında gazeteciler arasında yüksek sayıda ölüm ve yaralanma olduğunu rapor etmiştir (Committee to Protect Journalists, 2024).

Gazze’deki çatışmalar sırasında insani yardım altyapısına yönelik saldırılar ve Birleşmiş Milletler tesislerinin zarar görmesi de uluslararası hukuk açısından önemli tartışmalar doğurmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ve çeşitli uluslararası kuruluşlar, çatışmalar sırasında insani yardım çalışanlarının ve Birleşmiş Milletler personelinin güvenliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır (United Nations, 2024). Uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde sivillerin korunması, ayırım ilkesi ve orantılılık ilkesi temel kurallar arasında yer almaktadır (ICRC, 2005).

Gazze krizinin hukuki boyutu, uluslararası yargı organlarında da tartışılmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı’nda (ICJ) açılan davalar ve Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin (ICC) yürüttüğü soruşturmalar, çatışmaların uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi bakımından önemli gelişmeler olarak görülmektedir (International Court of Justice, 2024; International Criminal Court, 2024). Bu süreçler, uluslararası hukukta devlet sorumluluğu ve bireysel ceza sorumluluğu tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir.

Bununla birlikte Gazze’deki çatışmalar yalnızca askeri ve hukuki bir mesele değil, aynı zamanda siyasi söylemler ve uluslararası diplomasi bağlamında da tartışılmaktadır. Özellikle savaş sonrası Gazze’nin yeniden inşası ve bölgenin ekonomik olarak yeniden yapılandırılması konusunda çeşitli siyasi öneriler ortaya atılmıştır. Bu öneriler arasında bölgenin turizm ve ekonomik kalkınma projeleri aracılığıyla yeniden yapılandırılmasına yönelik planlar da yer almaktadır. Ancak bu tür öneriler, çatışmanın insani ve siyasi boyutları çözülmeden uygulanabilirliği açısından yoğun tartışmalara yol açmaktadır.

Gazze vakası, uluslararası müdahaleler ve çatışmalar sonrasında ortaya çıkan sorumluluk tartışmalarının yalnızca askeri eylemlerle sınırlı olmadığını göstermektedir. Sivil kayıplar, insani yardım krizleri, uluslararası hukuk süreçleri ve siyasi söylemler bir araya geldiğinde ortaya çok katmanlı bir sorumluluk tartışması çıkmaktadır.

Bu bağlamda Gazze örneği, makalenin temel argümanını destekleyen önemli bir vaka sunmaktadır. Çatışmalar sırasında ortaya çıkan insani kriz ve uluslararası hukuk tartışmaları, askeri operasyonların yalnızca belirli liderlerin kararlarıyla açıklanamayacağını; devletlerin kurumsal ve siyasi karar süreçlerinin de bu olaylarda önemli rol oynadığını göstermektedir. Bu nedenle lider değişimleri veya siyasi dönüşümler, devletlerin uluslararası hukuk çerçevesindeki sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.

6. Karşılaştırmalı Analiz

Bu çalışmada incelenen beş vaka — Irak işgali, Vietnam savaşı, Afganistan müdahalesi, Libya operasyonu ve Gazze'deki askeri operasyonlar — uluslararası müdahalelerin siyasi ve hukuki sonuçlarını analiz etmek için karşılaştırmalı bir çerçeve sunmaktadır. Bu vakalar farklı tarihsel dönemlerde gerçekleşmiş olsa da, askeri müdahalelerin gerekçelendirilmesi, insani maliyetleri, uluslararası hukuk tartışmaları ve lider değişimleri sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemler bakımından önemli benzerlikler göstermektedir.

6.1. Müdahale Gerekçeleri ve Meşruiyet Söylemi

Beş vakanın tamamında askeri müdahaleler belirli güvenlik veya insani gerekçelerle meşrulaştırılmıştır. Irak işgali, kitle imha silahları tehdidi ve uluslararası güvenliğin korunması söylemiyle savunulmuştur (U.S. Senate Select Committee on Intelligence, 2004). Vietnam müdahalesi, Soğuk Savaş bağlamında komünizmin yayılmasını engelleme stratejisinin bir parçası olarak sunulmuştur (Logevall, 2012). Afganistan müdahalesi, 11 Eylül saldırılarına karşı meşru müdafaa hakkı çerçevesinde gerekçelendirilmiştir (Rashid, 2008).

Libya müdahalesinde ise uluslararası toplum tarafından sivillerin korunması amacıyla geliştirilen “Responsibility to Protect” doktrini önemli bir rol oynamıştır (Bellamy & Williams, 2011). Gazze'deki askeri operasyonlar ise büyük ölçüde güvenlik ve terörle mücadele söylemleri çerçevesinde açıklanmaktadır (OCHA, 2024).

Bu örnekler, uluslararası müdahalelerin çoğu zaman **meşruiyet söylemi** etrafında şekillendiğini göstermektedir. Müdahalelerin gerekçeleri farklı olsa da, güvenlik veya insani koruma söylemi uluslararası siyasette askeri eylemlerin meşrulaştırılmasında merkezi bir rol oynamaktadır.

6.2. İnsani Maliyet ve Sivil Kayıplar

İncelenen tüm vakalarda yüksek düzeyde sivil kayıplar meydana gelmiştir. Vietnam savaşında yaklaşık üç milyon Vietnamlı hayatını kaybetmiştir (Appy, 2015). Irak savaşında sivil ölümlerinin yüz binlerce kişi olduğu tahmin edilmektedir (Brown University, 2021). Afganistan savaşında ise toplam savaş bağlantılı ölümlerin yaklaşık 240.000 civarında olduğu belirtilmektedir (Brown University, 2021).

Libya müdahalesinde daha kısa süreli bir çatışma yaşanmış olsa da, savaş sonrasında ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık ülkeyi uzun süreli bir iç savaş ortamına sürüklemiştir (Wehrey, 2018). Gazze'deki

çatışmalarda ise yüksek sayıda sivil kaybı ve altyapı yıkımı uluslararası kamuoyunda geniş çaplı tartışmalara yol açmıştır (World Health Organization, 2024).

Bu veriler, askeri müdahalelerin yalnızca jeopolitik sonuçlar üretmediğini, aynı zamanda ciddi insani maliyetler doğurduğunu göstermektedir.

6.3. Uluslararası Hukuk Tartışmaları

Beş vakada da uluslararası hukuk açısından önemli tartışmalar ortaya çıkmıştır. Irak müdahalesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin açık bir askeri yetkilendirmesi olmadan gerçekleştirilmesi nedeniyle uluslararası hukuk literatüründe geniş biçimde eleştirilmiştir (Crawford, 2002). Vietnam savaşında sivillere yönelik saldırılar ve kimyasal maddelerin kullanımı uluslararası insancıl hukuk açısından tartışılmıştır (Stellman et al., 2003).

Afganistan savaşında gözetli programları ve insansız hava aracı saldırıları uluslararası hukuk açısından yoğun tartışmalar doğurmuştur (Boyle, 2015). Libya müdahalesinde ise BM Güvenlik Konseyi kararının kapsamı ve NATO operasyonunun rejim değişikliğine yol açması uluslararası hukuk açısından önemli bir tartışma konusu olmuştur (Hehir, 2013).

Gazze'deki çatışmalar ise sivillerin korunması, orantılılık ilkesi ve savaş suçları iddiaları çerçevesinde uluslararası hukuk kurumlarında tartışılmaktadır (International Court of Justice, 2024; International Criminal Court, 2024).

Bu durum, uluslararası müdahalelerin çoğu zaman hukuki meşruiyet ve siyasi gerçeklik arasında bir gerilim yarattığını göstermektedir.

6.4. Lider Değişimi ve Siyasi Anlatı

İncelenen vakaların önemli bir ortak özelliği, askeri müdahalelerin ardından ortaya çıkan siyasi söylemlerin sorumluluğu sıklıkla bireysel liderlere yönlendirmesidir. Irak savaşı sonrasında tartışmalar büyük ölçüde George W. Bush yönetimi etrafında şekillenmiştir. Vietnam savaşı ise ABD iç siyasetinde çoğu zaman belirli başkanların politikalarıyla özdeşleştirilmiştir.

Benzer şekilde Afganistan savaşının uzun süreli sonuçları farklı yönetimler arasında paylaşılan bir sorumluluk tartışmasına yol açmıştır. Libya müdahalesi ise Barack Obama tarafından daha sonra “en büyük hatalardan biri” olarak değerlendirilmiştir (Goldberg, 2016).

Gazze'deki çatışmalar bağlamında da benzer bir eğilim gözlemlenmektedir. Siyasi tartışmalar çoğu zaman belirli liderlerin politikalarına odaklanırken, askeri operasyonların kurumsal ve devlet düzeyindeki karar süreçleri çoğu zaman arka planda kalmaktadır.

6.5. Analitik Sonuç

Karşılaştırmalı analiz, askeri müdahalelerin yalnızca bireysel liderlerin kararlarıyla açıklanamayacağını göstermektedir. İncelenen vakalarda askeri operasyonlar devlet kurumları, askeri bürokrasi, istihbarat yapıları ve uluslararası ittifakların dahil olduğu karmaşık karar süreçlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Buna rağmen kriz sonrasında ortaya çıkan siyasi anlatılar çoğu zaman sorumluluğu bireysel liderlere yönlendirme eğilimi göstermektedir. Bu durum, uluslararası müdahalelerde sorumluluğun nasıl yeniden çerçevelendiğini anlamak açısından önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Bu nedenle lider değişimleri, askeri müdahalelerin politik sonuçlarını etkileyebilse de, devletlerin uluslararası hukuk çerçevesindeki sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.

7. Tartışma

Bu çalışmada incelenen Irak, Vietnam, Afganistan, Libya ve Gazze vakaları, uluslararası müdahalelerin yalnızca askeri operasyonlar olmadığını; aynı zamanda hukuki, kurumsal ve siyasi süreçlerin kesişiminde ortaya çıkan karmaşık olaylar olduğunu göstermektedir. Bu vakalar karşılaştırmalı olarak incelendiğinde üç temel analitik sonuç ortaya çıkmaktadır: **kurumsal sorumluluk, uluslararası hukukun siyasi yorumu ve lider değişimlerinin sorumluluk algısı üzerindeki etkisi.**

7.1. Devlet Sorumluluğu ve Kurumsal Karar Süreçleri

Uluslararası hukuk literatüründe devletlerin sorumluluğu yalnızca bireysel liderlerin kararlarına indirgenmemektedir. Devlet sorumluluğu doktrini, devlet organlarının eylemlerinin uluslararası hukuk açısından devlete atfedilebilir olduğunu kabul etmektedir (Crawford, 2002). Bu çerçevede askeri operasyonlar, hükümetler, askeri kurumlar, istihbarat teşkilatları ve uluslararası ittifakların dahil olduğu kurumsal karar süreçlerinin sonucudur.

İncelenen vakalar bu kurumsal yapının önemini açık biçimde göstermektedir. Irak işgali yalnızca bir siyasi liderin kararı değil; istihbarat raporları, askeri planlama ve uluslararası ittifak ilişkilerinin birleşimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Vietnam savaşı farklı ABD yönetimleri tarafından sürdürülen uzun vadeli bir stratejik müdahale olarak değerlendirilmiştir (Logevall, 2012).

Afganistan müdahalesi de benzer bir kurumsal yapıyı ortaya koymaktadır. Yirmi yıl süren operasyon boyunca farklı yönetimler değişmiş olsa da, askeri strateji ve güvenlik politikaları büyük ölçüde kurumsal süreklilik göstermiştir (Brown University, 2021).

Bu durum, uluslararası müdahalelerin sorumluluğunu yalnızca belirli liderlere indirgeme yaklaşımının analitik olarak yetersiz olduğunu göstermektedir.

7.2. Uluslararası Hukuk ve Siyasi Meşruiyet

İncelenen vakaların tamamında askeri müdahaleler uluslararası hukuk ve siyasi meşruiyet tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Uluslararası insancıl hukuk, sivillerin korunması, ayırım ilkesi ve orantılılık ilkesi gibi temel kurallar çerçevesinde askeri operasyonların sınırlarını belirlemektedir (ICRC, 2005).

Ancak uygulamada askeri müdahaleler çoğu zaman hukuki normlar ile siyasi stratejiler arasında bir gerilim yaratmaktadır. Irak işgali, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin açık yetkilendirmesi olmadan gerçekleştirildiği için uluslararası hukuk açısından yoğun eleştiriler almıştır (Crawford, 2002). Libya müdahalesinde ise sivillerin korunması amacıyla verilen yetkinin rejim değişikliğine yol açması uluslararası hukuk tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir (Hehir, 2013).

Gazze'deki çatışmalar bağlamında da benzer tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Uluslararası yargı kurumlarında açılan davalar ve soruşturmalar, savaşın hukuki boyutunun uluslararası sistem içinde değerlendirilmeye devam ettiğini göstermektedir (International Court of Justice, 2024; International Criminal Court, 2024).

Bu gelişmeler uluslararası hukukun yalnızca normatif bir çerçeve olmadığını; aynı zamanda uluslararası siyasetin güç ilişkileriyle etkileşim içinde olduğunu göstermektedir.

7.3. Lider Değişimi ve Sorumluluğun Yeniden Çerçevenmesi

Çalışmanın temel sorularından biri, lider değişimlerinin uluslararası müdahalelerin sorumluluğu üzerindeki etkisidir. Tarihsel deneyimler, askeri operasyonlar sonrasında ortaya çıkan siyasi söylemlerin çoğu zaman sorumluluğu belirli liderlere yönlendirme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Irak savaşı sonrasında tartışmalar büyük ölçüde George W. Bush yönetimi etrafında yoğunlaşmıştır. Libya müdahalesi sonrasında ise Barack Obama, müdahaleyi kendi başkanlığının en büyük hatalarından biri olarak değerlendirmiştir (Goldberg, 2016). Benzer şekilde Afganistan savaşının uzun süreli sonuçları farklı ABD yönetimleri arasında paylaşılan bir sorumluluk tartışmasına yol açmıştır.

Bu örnekler, siyasi söylemin çoğu zaman **kurumsal sorumluluğu bireysel liderlik hatalarına indirgeme eğiliminde olduğunu** göstermektedir. Ancak uluslararası hukuk açısından devletlerin sorumluluğu lider değişimleriyle ortadan kalkmamaktadır.

7.4. Hesap Verebilirlik ve Uluslararası Sistem

Uluslararası sistemde hesap verebilirlik mekanizmaları genellikle uluslararası yargı kurumları ve diplomatik süreçler aracılığıyla işletilmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Adalet Divanı gibi kurumlar, savaş suçları ve devlet sorumluluğu konularında önemli roller üstlenmektedir.

Ancak bu kurumların etkisi çoğu zaman uluslararası siyasetin güç dengeleri tarafından sınırlandırılmaktadır. Büyük güçlerin uluslararası hukuk kurumlarına yönelik tutumları, hesap verebilirlik mekanizmalarının etkinliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Sands, 2005).

Bu bağlamda uluslararası müdahalelerin hukuki değerlendirilmesi yalnızca normatif bir mesele değil, aynı zamanda uluslararası sistemdeki güç ilişkileriyle bağlantılı bir süreçtir.

7.5. Siyasal Sorumluluğun Seyrelmesi Modeli

Bu çalışma incelenen beş vaka üzerinden, uluslararası müdahaleler sonrasında ortaya çıkan siyasi sorumluluk söylemlerinin belirli bir kalıba göre yeniden üretildiğini göstermektedir. Çalışmada incelenen Irak, Vietnam, Afganistan, Libya ve Gazze örnekleri, lider değişiminin sorumluluğun ortadan kalkmasına değil, yalnızca söylemsel yeniden çerçevenmesine yol açtığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda çalışma, "Political Responsibility Dilution Model" olarak adlandırılabilir bir kavramsal çerçeve önermektedir. Model, askeri müdahaleler sonrasında sorumluluğun siyasal söylem içerisinde dört aşamalı bir süreçle dağıtıldığını ileri sürmektedir.

Birinci aşama **güvenlik gerekçesi üretimidir**. Müdahale öncesinde ulusal güvenlik, terör tehdidi veya insani müdahale söylemleri üzerinden eylemin meşruiyeti oluşturulur.

İkinci aşama **askeri operasyon ve kriz** dönemidir. Bu aşamada sivil kayıplar, insan hakları ihlalleri ve uluslararası hukuk tartışmaları ortaya çıkar.

Üçüncü aşama **siyasi yeniden çerçeveleme** aşamasıdır. Lider değişimleri, seçimler veya politika revizyonları aracılığıyla önceki kararların “hata”, “yanlış istihbarat” veya “zorunlu güvenlik kararı” olarak yeniden anlatılması söz konusu olur.

Dördüncü aşama ise **kurumsal sorumluluk dağılımıdır**. Bu aşamada sorumluluk bireysel liderlerden ziyade kurumlar, bürokrasi veya tarihsel koşullar üzerine dağıtılır.

Bu model, uluslararası siyasette lider değişimlerinin hukuki sorumluluğu ortadan kaldırmadığını; aksine sorumluluğun söylemsel olarak yeniden paketlenmesini mümkün kıldığını ileri sürmektedir.

Dolayısıyla uluslararası hukuk açısından asıl mesele liderlerin değişmesi değil, devletlerin sürekliliği ilkesinin nasıl yorumlandığıdır. Bu durum devlet sorumluluğu literatüründe uzun süredir tartışılan bir sorunu yeniden gündeme getirmektedir (Crawford, 2002; Paparinskis, 2020).

Tartışma Bölümünün Analitik Sonucu

Bu çalışmada incelenen vakalar, askeri müdahalelerin sorumluluğunun yalnızca bireysel liderlere indirgenemeyeceğini göstermektedir. Müdahaleler devlet kurumları, askeri ittifaklar ve uluslararası siyasi süreçlerin birleşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla lider değişimleri veya siyasi dönüşümler, askeri operasyonların hukuki ve siyasi sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Uluslararası hukuk açısından sorumluluk devletlerin kurumsal yapıları ve eylemleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Bu çalışma kapsamında incelenen beş vaka, uluslararası sistemde askeri müdahaleler sonrasında ortaya çıkan sorumluluk tartışmalarının belirli bir politik döngü içinde yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu makale, bu süreci açıklamak için “Political Responsibility Dilution Model” olarak adlandırılabilir kavramsal bir çerçeve önermektedir. Bu modele göre askeri müdahaleler ve uluslararası hukuk ihlalleri sonrasında ortaya çıkan sorumluluk tartışmaları çoğu zaman doğrudan hukuki süreçlerle sonuçlanmak yerine siyasal söylem ve liderlik değişimleri aracılığıyla yeniden yapılandırılmaktadır. İncelenen vakalarda gözlemlenen ortak süreç şu şekilde özetlenebilir:

1. **Politika Kararı:** Güvenlik veya müdahale gerekçesiyle askeri operasyon başlatılır.
2. **Krizin Derinleşmesi:** Çatışma sahasında sivil kayıplar, insan hakları ihlalleri veya hukuk tartışmaları ortaya çıkar.
3. **Uluslararası Hukuk Tartışması:** BM Şartı, Cenevre Sözleşmeleri veya uluslararası ceza hukuku bağlamında ihlal iddiaları gündeme gelir.
4. **Liderlik Değişimi veya Politik Söylem Değişimi:** Hükümet değişimi, seçimler veya politik yeniden konumlanmalar gerçekleşir.

5. Sorumluluğun Söylemsel Yeniden Çerçevenmesi: Yeni politik aktörler geçmiş politikaları eleştirebilir ancak kurumsal sorumluluk çoğu zaman sınırlı kalır.

Bu döngü, uluslararası sistemde hukuki sorumluluğun yalnızca normatif çerçevelerle değil, aynı zamanda siyasal güç dengeleri ve söylemsel stratejilerle de şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla hesap verebilirlik meselesi yalnızca uluslararası hukuk kurumlarının kapasitesiyle değil, aynı zamanda küresel siyasetteki güç ilişkileriyle de yakından bağlantılıdır (Grant & Keohane, 2005; Sienknecht & Vetterlein, 2023).

8. Sonuç

Bu çalışma, uluslararası müdahalelerin ve askeri operasyonların sorumluluğunun yalnızca bireysel liderlere indirgenip indirgenemeyeceği sorusunu karşılaştırmalı vaka analizi yöntemiyle incelemiştir. Irak işgali, Vietnam savaşı, Afganistan müdahalesi, Libya operasyonu ve Gazze'deki askeri çatışmalar üzerinden yürütülen analiz, askeri müdahalelerin devletlerin kurumsal yapıları, uluslararası ittifak sistemleri ve küresel güç ilişkileri içinde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları, askeri operasyonların çoğu zaman belirli güvenlik veya insani gerekçelerle meşrulaştırıldığını göstermektedir. Bununla birlikte müdahalelerin sonuçları incelendiğinde, yüksek düzeyde sivil kayıplar, insani krizler ve uluslararası hukuk tartışmaları ortaya çıkmaktadır. Vietnam savaşından Irak işgaline, Afganistan müdahalesinden Libya operasyonuna kadar farklı tarihsel bağlamlarda gerçekleşen askeri müdahaleler, uluslararası siyasetin güvenlik söylemleri ile insani sonuçları arasındaki gerilimi açık biçimde ortaya koymaktadır.

Gazze'deki çatışmalar ise bu tartışmayı güncel bir bağlama taşımaktadır. Sivillerin korunması, uluslararası insancıl hukuk kuralları ve uluslararası yargı kurumlarının rolü gibi konular, uluslararası sistemde hesap verebilirlik mekanizmalarının nasıl işlediği konusunda önemli sorular doğurmaktadır. Bu bağlamda uluslararası hukuk yalnızca normatif bir çerçeve değil, aynı zamanda uluslararası güç dengeleri ile etkileşim içinde olan dinamik bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın temel bulgularından biri, askeri müdahaleler sonrasında ortaya çıkan siyasi anlatıların çoğu zaman sorumluluğu bireysel liderlere yönlendirme eğiliminde olmasıdır. Tarihsel örnekler, askeri operasyonların ardından ortaya çıkan tartışmaların çoğu zaman belirli liderlerin politikaları üzerinden yürütüldüğünü göstermektedir. Ancak uluslararası hukuk literatürü, devlet sorumluluğunun bireysel lider değişimlerinden bağımsız olarak devam ettiğini açık biçimde ortaya koymaktadır (Crawford, 2002).

Bu nedenle lider değişimleri veya siyasi dönüşümler, askeri müdahalelerin hukuki ve siyasi sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Uluslararası hukuk çerçevesinde devletler, kendi organlarının eylemlerinden sorumlu olmaya devam etmektedir. Bu durum, uluslararası sistemde hesap verebilirlik tartışmalarının yalnızca liderlik değişimleri üzerinden değil, devletlerin kurumsal politikaları ve uluslararası ittifak ilişkileri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışma ayrıca uluslararası müdahalelerin değerlendirilmesinde karşılaştırmalı analiz yönteminin önemini ortaya koymaktadır. Farklı tarihsel dönemlerde gerçekleşen askeri operasyonların benzer hukuki ve siyasi tartışmalar doğurması, uluslararası sistemde müdahale ve sorumluluk ilişkilerinin yapısal özellikler taşıdığını göstermektedir.

Sonuç olarak uluslararası müdahalelerin sorumluluğu, yalnızca belirli liderlerin kararlarıyla açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok katmanlıdır. Askeri operasyonlar devlet kurumları, uluslararası ittifaklar ve küresel güç ilişkilerinin birleşimiyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle lider değişimleri, siyasi söylemler veya hükümet değişiklikleri uluslararası hukuk açısından devlet sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.

Bu alışma, uluslararası sistemde büyük glerin yürüttüğü askeri müdahaleler ve güvenlik operasyonlarının yalnızca çatışma alanlarında değil, aynı zamanda küresel normatif düzen içerisinde de derin etkiler yarattığını göstermektedir. Irak, Vietnam, Afganistan, Libya ve Gazze vakaları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, askeri müdahalelerin çoğu zaman uluslararası hukuk tartışmalarıyla çevrelendiği; ancak bu tartışmaların lider değişimleri ve siyasi söylem dönüşümleri aracılığıyla yeniden ervelenebildiği görülmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler şartı'nın kuvvet kullanma yasağı (Madde 2/4) ve sivillerin korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmeleri bağlamında ortaya çıkan ihlal iddiaları, uluslararası sistemde hesap verebilirliğin çoğu zaman siyasi süreçler tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır (United Nations, 1945; ICRC, 2005; Crawford, 2002). Bu durum, uluslararası siyasette sorumluluğun yalnızca hukuki mekanizmalarla değil, aynı zamanda söylemsel ve kurumsal yeniden konumlandırmalar yoluyla da dönüştürüldüğünü göstermektedir.

Uluslararası sistemde kalıcı bir hesap verebilirlik mekanizmasının oluşturulabilmesi için devlet sorumluluğu, uluslararası hukuk kurumlarının yetkisi ve uluslararası toplumun normatif beklentileri arasındaki ilişkinin daha kapsamlı biçimde ele alınması gerekmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, uluslararası müdahalelerin hukuki ve siyasi sonuçlarını daha geniş veri setleri ve karşılaştırmalı yöntemler kullanarak inceleyerek bu tartışmayı daha ileri bir noktaya taşıyabilir.

Kaynaka

Appy, C. G. (2015). *American reckoning: The Vietnam War and our national identity*. Viking.

Bach, T., & Wegrich, K. (2019). The politics of blame avoidance in complex delegation structures: The public transport crisis in Berlin. *European Political Science Review*, 11(4), 415–431.

Bellamy, A. J., & Williams, P. D. (2011). The new politics of protection? Côte d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect. *International Affairs*, 87(4), 825–850.

Boyle, M. J. (2015). The legal and ethical implications of drone warfare. *International Affairs*, 91(2), 279–296.

Brown University. (2021). *Costs of war: Human and economic costs of post-9/11 wars*. Watson Institute for International and Public Affairs.

Brown University. (2021, September 1). Costs of the 20-year war on terror: \$8 trillion and 900,000 deaths. *Brown University News*.

Chilcot Inquiry. (2016). *The report of the Iraq inquiry*. UK Government.

Coll, S. (2021). *The Afghanistan papers: A secret history of the war*. Penguin Press.

Committee to Protect Journalists. (2024). *Journalists killed in the Gaza conflict*. CPJ.

Costs of War Project. (2021). *Human cost of post-9/11 wars: Direct war deaths in major war zones*. Watson Institute for International and Public Affairs, Brown University.

Crawford, J. (2002). The ILC's articles on responsibility of states for internationally wrongful acts: A retrospect. *American Journal of International Law*, 96(4), 874–890.

Evans, G. (2008). *The responsibility to protect: Ending mass atrocity crimes once and for all*. Brookings Institution Press.

Fariss, C. J. (2018). The changing standard of accountability and the positive relationship between human rights treaty ratification and compliance. *British Journal of Political Science*, 48(1), 239–271.

George, A. L., & Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.

Gerges, F. A. (2016). *ISIS: A history*. Princeton University Press.

Goldberg, J. (2016). The Obama doctrine. *The Atlantic*.

Grant, R. W., & Keohane, R. O. (2005). Accountability and abuses of power in world politics. *American Political Science Review*, 99(1), 29–43.

Hehir, A. (2013). The permanence of inconsistency: Libya, the security council and the responsibility to protect. *International Security*, 38(1), 137–159.

Human Rights Watch. (2012). *Unacknowledged deaths: Civilian casualties in NATO's air campaign in Libya*.

International Committee of the Red Cross. (2005). *Customary international humanitarian law*. International Committee of the Red Cross.

International Committee of the Red Cross. (2025). *Geneva Convention (IV) relative to the protection of civilian persons in time of war, Article 33 commentary*. International Committee of the Red Cross.

International Court of Justice. (2024). *Application of the Genocide Convention case*. ICJ.

International Criminal Court. (2024). *Situation in the State of Palestine*. ICC.

Logevall, F. (2012). *Embers of war: The fall of an empire and the making of America's Vietnam*. Random House.

National Archives. (2019). *Pentagon Papers*. U.S. National Archives.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2024a). *Indiscriminate and disproportionate attacks during the conflict in Gaza (October–December 2023)*. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2024b). *There must be due reckoning for horrific violations and possible atrocity crimes*. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.

Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2024). *Gaza humanitarian situation reports*. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.

Paparinskis, M. (2020). The once and future law of state responsibility. *American Journal of International Law*, 114(4), 618–626.

Peers, W. R. (1996). *The Peers inquiry of the massacre at My Lai*. University Publications of America.

Ragin, C. C. (2014). *The comparative method: Moving beyond qualitative and quantitative strategies*. University of California Press.

Rashid, A. (2008). *Descent into chaos: The United States and the failure of nation building in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia*. Viking.

Reed, E. D. (2023). Accountability for the taking of human life with LAWS in war. *Ethics & International Affairs*, 37(3), 299–308.

Sands, P. (2005). *Lawless world: America and the making and breaking of global rules*. Penguin.

Sienknecht, M., & Vetterlein, A. (2023). Conceptualizing responsibility in world politics. *International Theory*, 16(1), 1–25.

Stellman, J. M., Stellman, S. D., Weber, T., Tomasallo, C., Stellman, A., & Christian, R. (2003). The extent and patterns of usage of Agent Orange and other herbicides in Vietnam. *Nature*, 422(6933), 681–687.

Taguba, A. M. (2004). *Article 15-6 investigation of the 800th Military Police Brigade*. U.S. Army.

United Nations. (1945). *Charter of the United Nations*.

United Nations. (1984). *Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*.

United Nations. (2024). *Statements on protection of civilians in Gaza*.

United Nations International Law Commission. (2001). *Responsibility of states for internationally wrongful acts*.

United Nations Security Council. (2011). *Resolution 1973 (2011)*.

U.S. Senate Select Committee on Intelligence. (2004). *Report on the U.S. intelligence community's prewar intelligence assessments on Iraq*.

U.S. Senate Select Committee on Intelligence. (2008). *Report on whether public statements regarding Iraq by U.S. government officials were substantiated by intelligence information*.

U.S. Senate Select Committee on Intelligence. (2014). *Committee study of the CIA's detention and interrogation program*.

Wehrey, F. (2018). *The burning shores: Inside the battle for the new Libya*. Farrar, Straus and Giroux.

World Health Organization. (2024). *Health situation reports: Gaza*.

